

кооперативний кредит є перш за все виробничим кредитом, тобто таким, який використовується не на купівлю чаю чи цукру, а на господарський обіг і при цьому на такий обіг, в результаті якого очікується такий дохід, з якого можна повернути позику з відсотками за неї, але також і отримати прибуток для самого господарства.

Таким чином, є значна відмінність кредитної спілки та кредитного кооперативу (як за складом суб'єктів, так і за економічною природою кредиту, який надається ними своїм членам).

Щоб вирішити проблеми кредитування села в Україні необхідно створити подібну до європейських моделей систему кредитної кооперації. Також назріла необхідність прийняття закону «Про кредитну кооперацію», в якому б питання про членство забезпечувало участь як фізичних так і юридичних осіб, що мешкають в сільській місцевості, та надати цьому закону статусу єдиного нормативно-правового акту для всіх кредитних кооперативів. Таке рішення дозволить затвердити однорідність відносин у зазначеній сфері. У свою чергу, для того щоб деталізувати галузеві та інші норми в такому випадку кредитні кооперативи повинні будуть мати типові статuti організацій.

Значима відмінність кредитної спілки та кредитного кооперативу (як за суб'єктним складом, так і за економічною природою кредиту, який надається ними своїм членам) вказує на необхідність розвитку та сталого функціонування кредитних кооперативів, зокрема у формі сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, паралельно з кредитними спілками на всіх рівнях системи кредитної кооперації в Україні.

Науковий керівник – д.е.н., професор Амбросов В.Я.

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ВИД ДІЯЛЬНОСТІ В АГРОПРОМИСЛОВИМУ ВИРОБНИЦТВІ

**Куцина А.В., здобувач, старший викладач,
Харківська державна зооветеринарна академія**

Деструктивні явища в агропромисловому комплексі на початку становлення України як незалежної держави призвели до руйнування економічних зв'язків у ньому. Негативні наслідки позначилися на функціонуванні всіх сфер агропромислового комплексу, а позбавитися

їх не вдалося ще й сьогодні. Серед основних причин цього явища слід назвати: диспаритет цін, погіршення племінної та селекційної роботи, зниження продуктивності, руйнування інфраструктури аграрного ринку, відсутність належної протекціоністської політики з метою захисту вітчизняних товаровиробників, низький рівень технологічного оновлення виробництва, вплив яких на ефективність сільськогосподарського виробництва посилюється сьогодні світовою фінансово-економічною кризою.

Все це ставить перед Україною гостру проблему активізації інноваційної діяльності, викликану як специфічним станом економіки, так і низкою ресурсних обмежень, що витікають з вимог до перспективної динаміки економічного розвитку. З отриманням членства у СОТ Україна прийняла на себе зобов'язання досягти і підтримувати належний рівень інноваційності і конкурентоспроможності національної економіки. У цих умовах об'єктивно - необхідним є наукове обґрунтування й практичне розв'язання комплексної проблеми – організації розвитку конкурентоспроможного великотоварного агропромислового виробництва на інноваційній основі, що передбачає використання механізмів інтеграції, в основу якої покладено корпоратизацію, кооперацію та кластеризацію. Сьогодні в Україні активно відбуваються інтеграційні процеси на основі корпоратизації. Нині налічується близько 25-30 агрохолдингів, а площа ріллі в їх розпорядженні зросла з 2 млн. га у 2007-2008 роках до 3млн. га у 2009 році, що складає 10% від загальної площі ріллі. За прогнозами аналітиків, найближчим часом питома вага ріллі у їх розпорядженні зросте до 20% [1]. Однак суттєвим недоліком формування і розвитку холдингових об'єднань є втрата самостійності їх учасниками, зосередження уваги інвесторів лише на економічних результатах та ігнорування проблем соціального і екологічного характеру сільських територій. Всі ці проблеми досить ефективно можуть бути розв'язані у рамках кластерного підходу.

Створення кластерів як спосіб зростання агропромислового виробництва, механізм стимулювання технічного прогресу та підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції є особливо актуальним для нашої країни сьогодні, в умовах кризи.

Кластерний підхід як механізм ефективного розвитку підприємств та регіонів знайшов своє відображення в працях зарубіжних авторів: Маршалла А, Портера М., Міграняна А., Трет'яка В., Циган Т. Значний внесок в адаптацію кластерного підходу

до українських умов зробили українські вчені Войнарченко М.П., Гайдучий П.І., Гесць В.М., Саблук П.Т., Соколенко С.І., Федоренко В.Г. та ін. У роботах цих авторів висвітлюються проблеми організації та управління кластерами; конкурентоспроможності та формування конкурентних переваг; визначення ефективності діяльності кластерів, їх впливу на зростання внутрішнього регіонального продукту, валового внутрішнього продукту та на економічний розвиток країни в цілому.

Слід зазначити, що у більшості наукових праць створення кластерних схем досліджується на прикладі країн, які давно функціонують в умовах ринкової економіки. А комплекс проблем, пов'язаних з розробкою і реалізацією кластерного підходу стосовно інтеграційних перетворень підприємств АПК України, є новим і недостатньо вивченим напрямком науки.

Метою цієї статті є теоретичне дослідження сутності кластеризації економіки, обґрунтування необхідності та пропозиція шляхів розвитку кластерної організації у структурі аграрного виробництва України.

Кластеризація у сучасній світовій економіці є загально визнаним феноменом. Основоположником теорії кластера вважають М. Портера.

За М. Портером, «кластер – це група взаємозв'язаних компаній і пов'язаних з ними організацій, діючих в певній сфері, що географічно є сусідами, характеризуються спільністю діяльності, взаємодоповнюючи один одного. Територіальний обхват кластера може варіюватися від груп виробництва одного міста або штату (регіону) до країни або, навіть, декількох країн, що є сусідами. Кластери мають різну форму залежно від своєї глибини і складності, але більшість включає: компанії «готового продукту» або сервісу; постачальників спеціалізованих чинників виробництва, комплектуючих виробів, механізмів, сервісних послуг; фінансові інститути, фірми в сусідніх галузях. Урядові структури, що роблять істотний вплив на кластер, можуть розглядатися як його частина» [2].

М. Портер вважав, що конкурентоспроможність країни слід розглядати через призму міжнародної конкурентоспроможності не окремих фірм, а кластерів – об'єднань фірм різних галузей, причому, принципове значення має здатність цих кластерів ефективно використовувати внутрішні ресурси.

Французькі вчені І. Толенадо і Д. Сольє використовували поняття «фільери» для опису груп технологічних секторів.

Формування фільберів пояснювалося залежністю одного сектора від іншого по технологічному рівню [3].

Кластерний підхід також використовується в розробках шведських теоретиків. Їх кластерна теорія, в основному, формується на структурі національної економіки, а точніше на вивченні взаємозв'язків великих шведських багатонаціональних корпорацій [4].

Сучасні теорії розвитку конкурентоспроможності на основі кластерів розроблені В. Фельдманом. Переваги даної теорії полягають в тому, що вони засновані на емпіричних дослідженнях диверсифікаційних форм в різних країнах [4].

Саблук П.Т. вважає, що процеси економічної кластеризації є закономірним етапом та чинником об'єктивного розвитку ринкових систем. Кластерні системи є втіленням комбінації наукових, виробничих і комерційних структур, що на основі використання переваг коопераційної взаємодії сприяють формуванню і ефективному використанню реальних конкурентних переваг окремих підприємств, галузей, регіонів, національних економік в умовах посилення світового конкурентного протистояння. На даному етапі розвитку економіки України кластери можуть виступити ефективним інструментом інтенсифікації розвитку вітчизняного підприємництва і посилення ринкових позицій окремих економічних суб'єктів [5].

Як бачимо, практично кожне з наведених визначень містить одні і ті ж ключові слова. Тому є підстави резюмувати, що головною ідеєю концепції кластеризації є створення коопераційних зв'язків між підприємствами-виробниками, посередниками, постачальниками ресурсів і технологій, науково-дослідними і фінансово-кредитними установами. Така кооперація і спеціалізація дозволяють учасникам кластера підвищувати ефективність своєї діяльності, швидше впроваджувати нові технології і продукти. Підприємства – учасники кластера, з одного боку, конкурують між собою, а з іншого – спільно працюють над пошуком нових шляхів вирішення різноманітних проблем. Таким чином, у межах кластера своєрідно поєднуються конкуренція, кооперація і спеціалізація.

З урахуванням всього вище викладеного, можна запропонувати наступне визначення: кластер є добровільним об'єднанням географічно сконцентрованих, не залежних один від одного суб'єктів господарювання і органів державної влади, без створення окремої юридичної особи, для спільної діяльності у сфері підприємництва, для більш ефективного використання ресурсів, стимулювання інноваційної діяльності та отримання синергетичного ефекту.

Іншими словами, кластер – це відкрита система, окремі

елементи якої взаємодіють не тільки між собою, але й із зовнішнім середовищем.

В Україні проблематика кластерів стрімко актуалізується та стає темою багатьох конференцій і публікацій. Та, на жаль, поки що існує велике відставання в цьому відношенні від розвинутих країн і його головна причина – відсутність концепції кластеризації і незрозуміння державною владою ролі кластерних утворень у забезпеченні економічного прогресу. У країнах же Європи формуванню кластерів надається відповідна державна підтримка шляхом реалізації різноманітних стратегій, зокрема: стратегії підприємництва, регіональної стратегії, промислової стратегії [6].

Позитивним є те, що у різних прошарках українського суспільства дедалі частіше стверджується думка про необхідність формування великотоварного, конкурентоспроможного, соціально спрямованого агропромислового виробництва з використанням механізму кластерної організації.

За визначенням П.Т.Саблука і М.Ф.Кропивка, агропромислова кластеризація – це концентрація і спеціалізація агропромислового виробництва з формуванням на території замкнутих продуктових ланцюгів, на засадах інтеграції, для одержання учасниками кластерів конкурентоспроможної продукції, а також підвищення прибутковості [5].

Економічні зв'язки, що лежать в основі створення кластерів базуються на довгострокових контрактах і здійснюються шляхом вертикальних та горизонтальних взаємодій між різноманітними бізнес-суб'єктами та їх взаємозалежності. В об'єднаннях такого типу між фірмами, що належать різним власникам, виникає єдність з одночасним збереженням своєї автономності. У кластері на передній план виходять коопераційні та інформаційні зв'язки, а майнові – представлені у формі пайової власності.

До переваг кластерних формувань слід віднести:

- кращий доступ до ринків збуту, спеціалізованих постачальників, кваліфікованої робочої сили, технологічних рішень;
- велика гнучкість, економія на масштабах виробництва та синергетичний ефект;
- підвищення інвестиційної привабливості та здібностей до сприйняття інновацій;
- зниження трансакційних витрат та зростання продуктивності ресурсів;
- зміцнення власного конкурентного статусу учасників та

підвищення конкурентоспроможності продукції;

– активізація підприємницької діяльності.

Але в умовах сучасної економіки України розвиток кластеризації має певні складнощі.

По-перше, умовою кластеризації має стати кооперація дрібнотоварних виробників. В Україні налічується 28 тисяч сільських населених пунктів, 16 тисяч підприємницьких структур; 43 тисячі фермерських господарств. Сьогодні понад 300 тис. особистих селянських господарств виробляють товарну продукцію, а близько 4,4 млн – для власного споживання. Кооперацією ж охоплено лише 0,5% населення. Поряд з цим у динаміці формування і функціонування обслуговуючих кооперативів спостерігається тенденція до різкого скорочення їх кількості: з 1037 – на кінець 2003 року до 936 – на кінець 2008 року і до 645 – на кінець 2009 року [7].

По-друге, підприємці безсистемно скуповують або перекуповують підприємства, а потім розбудовують власні постачальницько-виробничо-збутові ланцюжки або схеми, подібні до мережевого маркетингу. Вони дістали назву «інтуїтивна неформальна кластеризація» і не мають завершеної форми. Стихійність, некерованість і незавершеність таких кластерів зумовлюється відсутністю державних стратегій кластеризації.

Таким чином, успішність використання кластерного підходу залежить від існування матеріальних і організаційних умов для створення об'єднань підприємств. Саблук П.Т. стверджує, що в Україні існують умови для використання обґрунтованої кластеризації на засадах інноваційного розвитку підприємництва, активної інтернаціоналізації виробничо-комерційної діяльності вітчизняних підприємств, залучення іноземного капіталу до формування національних кластерних об'єднань [5].

Для перетворення можливостей в реальність державні органи влади як на місцевому, так і на регіональному та національному рівнях, повинні всіляко сприяти створенню та ефективному функціонуванню кластерів та підтримувати їх розвиток. Для цього на державному рівні необхідно розробити:

– програму підвищення конкурентоспроможності економіки на основі кластерних моделей;

– механізм надання державних гарантій для залучення кластерами іноземних інвестицій;

– механізм надання довгострокових кредитів;

– механізм звільнення на період розвитку кластера (3-5 років) від

сплати податків;

– систему заходів щодо стимулювання експорту або імпортозаміщення.

Нині інтерес до кластерів постійно зростає, оскільки в умовах ринкового господарства вони дійсно стали рушійною силою виробництва у компаніях, що є їх учасниками. У своїх програмах розвитку Україні слід врахувати той факт, що всі країни Європи вже мають і здійснюють свої національні програми кластеризації.

Досвід показує, що створення кластерів є найперспективнішою формою інтеграційних зв'язків. Взаємодія всіх учасників об'єднання дає можливість підвищити ефективність і масштабність інвестиційного процесу за рахунок диверсифікації ризиків та розширення способів інвестування, реалізувати ті проекти, здійснення яких поодиноку було б неекономічним і недоцільним. Крім того, кластеризація об'єктивно сприяє появі таких джерел засобів, за допомогою яких здійснюються інвестиційні програми на умовах надання пільгових кредитів.

Кластери, зберігаючи переваги сільськогосподарської спеціалізації, дають можливість максимально гнучко і оперативно відображати вплив ринкового середовища, а значить - адаптуватися підприємству до умов ринкової нестабільності і проявів кризи.

Література.

1. Нікітченко С.О. Концентрація та поглиблення інтеграційних процесів в агропромисловому комплексі / С.О. Нікітченко // Економіка АПК. - 2011. - №1. - С. 77-83.

2. Портер М. Конкуренція / Пер. с англійського. Учеб. пособие. - М.: Изд. дом «Вильямс», 2002. - 466 с.

3. Управління інноваційною діяльністю в економіці України: монографія / За ред. д.е.н. Єрохіна. – К.: Національна академія управління, 2008. –116с.

4. Ковальова Ю. М. Кластер як нова форма організації та розвитку економіки / http://www.rusnauka.com/17_ssn_2007/economics/22544.doc.htm.

5. Саблук П.Т. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки / П.Т. Саблук, М.Ф. Кропивко // Економіка АПК - 2010. - № 1 - С.3-12.

6. Канищенко Н.Г. Кластеризація як чинник конкурентоспроможності національної економіки: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.03.–К., 2009.–27с

7. Аграрний сектор економіки України (Стан і перспективи розвитку) / За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяк. – К.: ННЦ ІАЕ, 2011. – 1008 с.

Науковий керівник – д.е.н. Камінська Т.М.